

KIẾN TRÚC PHÁP THUỘC TẠI THÀNH PHỐ HUẾ

Nguyễn Ngọc Tùng^{1*}, Nguyễn Vũ Trọng Thi², Tôn Thất Hiếu Khoa¹, Trần Thị Thùy Hương³,

¹ Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế, 77 Nguyễn Huệ, Huế, Việt Nam

² Trường Cao đẳng công nghiệp, 70 Nguyễn Huệ, Huế, Việt Nam

³ Trường Đại học Nông Lâm, Đại học Huế, 102 Phùng Hưng, Huế, Việt Nam

* Tác giả liên hệ: **Nguyễn Ngọc Tùng** <kts.nguyentung@hueuni.edu.vn>

(Ngày nhận bài: 09-6-2021; Ngày chấp nhận đăng: 22-9-2021)

Tóm tắt. Cho đến nay, các công trình kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc vẫn ít nhận được quan tâm nghiên cứu đúng mức dù chúng đóng một vai trò không thể thiếu trong quỹ kiến trúc thành phố Huế. Dựa vào khảo sát thực địa bằng chụp ảnh, quan sát và đo vẽ, 55 công trình kiến trúc trong địa bàn thành phố được phân thành 5 loại hình: công cộng, công sở, biệt thự/ nhà tư, tôn giáo và công trình khác. Dựa vào hình khối kiến trúc, trang trí mặt đứng, kết cấu, vật liệu, những công trình này được chia thành 6 phong cách kiến trúc: đó là tân cổ điển, địa phương Pháp, Art Deco, kiến trúc kết hợp Âu-Á, tiền thuộc địa và kiến trúc phong cách khác. Nghiên cứu này tập trung phân tích và chỉ ra đặc trưng các phong cách kiến trúc của các công trình thời Pháp thuộc tại Huế. Đây sẽ là cơ sở cho các nghiên cứu tiếp theo trong việc xác định giá trị quỹ kiến trúc Pháp thuộc tại Huế và định hướng giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị trong tương lai.

Từ khóa: Kiến trúc Pháp thuộc; Kiến trúc kết hợp Âu-Á; Kiến trúc thuộc địa Huế.

FRENCH COLONIAL ARCHITECTURE IN HUE CITY

Nguyen Ngoc Tung^{1*}, Nguyen Vu Trong Thi²,

Ton That Hieu Khoa², Tran Thi Thuy Huong³,

¹ University of Sciences, Hue University, 77 Nguyen Hue St., Hue city, Vietnam

² Hue Industrial College, 70 Nguyen Hue St., Hue city, Vietnam

³ University of Agriculture and Forestry, Hue University, 102 Phung Hung St., Hue city, Vietnam

* Correspondence to **Nguyen Ngoc Tung** <kts.nguyentung@hueuni.edu.vn>

(Received: June 09, 2021; Accepted: September 22, 2021)

Abstract. Architectural buildings in the French colonial have not been researched adequately despite playing an integral role in Hue architecture until now. On the basis of a field survey including observation, photography, and measurement, 55 buildings can be divided into five categories:: public buildings, offices, villas/ private houses, religious buildings, and other buildings. According to building form, facade decoration, structure, and building materials, 55 buildings can be categorized into six architectural styles. These are Neo-classicism, French local architecture, Art Deco, Eurasian architecture, Pre-colonial architecture, and other architectural styles. This study analyzed and provided characteristics of those architectural styles of French colonial buildings in Hue. This paper provides a basis for future research on establishing French colonial values and orientating preserved solutions, valuable improvement in future.

Keywords: French colonial architecture; Eurasian architecture; Hue colonial architecture.

1. Đặt vấn đề

Năm 1857, Pháp thông qua kế hoạch đánh chiếm Việt Nam và sau đó tiến đánh vào cửa biển Đà Nẵng vào năm 1858. Trước sự kháng cự quyết liệt của triều Nguyễn, quân Pháp gặp không ít khó khăn và quyết định nổ súng tấn công thành Gia Định. Sau đó, triều Nguyễn đã xin nghị hòa, nhường 3 tỉnh miền Đông Nam bộ và cuối cùng nhường hẳn 6 tỉnh Nam Kỳ cho Pháp. Năm 1873, quân Pháp tiếp tục đánh chiếm Hà Nội và sau đó đặt ách thống trị lên toàn bộ Việt Nam vào năm 1884. Sau khi thống trị Việt Nam, thực dân Pháp đã cho xây dựng hàng loạt công trình thể hiện vai trò thống trị của mình, đồng thời phục vụ cho các hoạt động của Pháp tại Việt Nam.

Người Pháp đã xây dựng khá nhiều công trình tại Việt Nam trong thời kỳ đô hộ. Kiến trúc các công trình trong giai đoạn này khá đa dạng và phức tạp. Về cơ bản, có năm phong cách kiến trúc chính, đó là: *kiến trúc tiền thực dân* (kiến trúc tiền thuộc địa), *kiến trúc Tân cổ điển*, *kiến trúc địa phương Pháp* (Kiến trúc dân gian Pháp), *kiến trúc Art Deco* và kiến trúc Đông Dương [2, 3]. Ngoài ra, vẫn còn một số công trình thời Pháp thuộc được xây dựng theo phong cách khác như kiến trúc Pháp - Hoa, Hoa - Ấn, và kiến trúc Neo - Gothic.

Ở Huế, công trình kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc đang dần biến mất do nhiều nguyên nhân khác nhau. Đa số các công trình còn tồn tại đến bây giờ cũng đã biến dạng và bị phá hủy. Song, các công trình này vẫn “chiếm giữ vai trò đặc biệt quan trọng trong quỹ kiến trúc Huế, góp phần định đoạt diện mạo đô thị Huế” [6, tr. 19]. Cùng với định hướng phát triển Huế trở thành thành phố trực thuộc Trung ương, việc đánh giá, xác định lại quỹ kiến trúc Huế nói chung và kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc nói riêng là điều hết sức cấp thiết. Chính vì vậy, bài viết này tập trung phân tích, khái quát quỹ kiến trúc Pháp thuộc tại thành phố Huế.

2 Phương pháp nghiên cứu

2.1. Phương pháp thu thập số liệu thứ cấp

Phương pháp nghiên cứu này đã được sử dụng để tiến hành thu thập những số liệu thứ cấp cần thiết bao gồm: các bài báo, tạp chí, đề tài, dự án, bản đồ, bản vẽ,... về nguồn gốc, lịch sử, công năng sử dụng, nguyên nhân làm biến đổi các công trình kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc. Qua đó, tổng hợp chung về tổng quan đặc điểm công trình kiến trúc Pháp làm cơ sở để phân loại và xác định đặc điểm kiến trúc của từng loại công trình.

2.2. Phương pháp khảo sát thực địa

Hình 1: Sơ đồ vị trí các công trình Pháp thuộc được khảo sát (Bản đồ nền từ Google earth)

Số liệu sơ cấp được thu thập chủ yếu dựa vào việc khảo sát thực địa 55 công trình tọa lạc bên bờ nam sông Hương bằng quan sát, chụp ảnh, quay phim hiện trạng, đo vẽ kiến trúc,... (hình 1). Phạm vi không gian giới hạn bởi trục đường Hùng Vương, sông Hương và sông An Cựu (trừ công trình số 39). Các số liệu thu thập được và bộ hồ sơ bản vẽ của các công trình khảo sát được ghi lại là nguồn tài liệu nghiên cứu quan trọng cho việc tổng hợp, phân tích kiến trúc, giá trị của công trình.

3. Các nghiên cứu liên quan trước đây

Trong hơn 10 năm trở lại đây, các nghiên cứu về kiến trúc Pháp thuộc, kiến trúc Đông Dương, quy hoạch đô thị thời kỳ đô hộ Pháp,... được công bố khá nhiều. Hầu hết các nghiên cứu đó đã phác họa bức tranh tổng quan kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc về lịch sử, phong cách kiến trúc, đề xuất tiêu chí xác định các giá trị kiến trúc Pháp thuộc tại Việt Nam và chủ yếu tập trung ở Hà Nội [2, 3, 5, 13].

Những nghiên cứu về kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc tại Huế rất hạn chế. Theo cổ KTS. Nguyễn Thế Truyền, tính đến năm 2003, vẫn chưa có công trình nghiên cứu nào về giá trị kiến trúc khu phố Pháp tại Huế [14, tr. 96]. Các nghiên cứu liên quan tập trung chủ yếu vào khái quát lịch sử, giới thiệu chung về thời kỳ Pháp thuộc, quy hoạch đô thị [1, 10, 11, 15, 18] hoặc giới thiệu cụ thể từng công trình kiến trúc Pháp thuộc riêng biệt nhưng nhấn mạnh vào lịch sử, văn hóa [4, 7, 9, 17, 20]. Bên cạnh đó, vẫn có một số nghiên cứu tập trung về đặc điểm kiến trúc, quy hoạch đô thị và phân tích các thuộc tính đô thị đối với sự hòa nhập kiến trúc thời Pháp thuộc [8, 16]. Cùng đường hướng nghiên cứu với chủ đề bài viết này là những công trình của Lê Minh Sơn và Lương Lan Phương [10, 12]. Các bài viết này đã khảo sát 50 công trình kiến trúc ở tỉnh Thừa Thiên Huế, phân loại phong cách kiến trúc và đánh giá trị theo các tiêu chí khác nhau (Giao thoa văn hóa Đông Tây, vật liệu và kỹ thuật xây dựng, tuổi thọ và chức năng sử dụng). Từ đó, các tác giả đã đề xuất một số giải pháp bảo tồn và sử dụng hiệu quả như lưu trữ và quản lý hồ sơ; thống kê và lập hồ sơ; xếp hạng các di tích; vấn đề tư nhân hóa. Tuy nhiên, một số công trình khảo sát chưa xác định rõ niên đại, mốc thời gian xây dựng và chưa làm rõ không gian kiến trúc và công năng của các công trình.

Nhận thấy tầm quan trọng của quỹ kiến trúc Pháp thuộc này, cũng như để định hướng công tác bảo tồn, phát huy giá trị, UBND tỉnh Thừa Thiên Huế đã ra Quyết định số 1152/QĐ-UBND về việc công bố 27 công trình kiến trúc Pháp tiêu biểu trên địa bàn thành phố Huế vào tháng 5/2018 [19]. Tuy nhiên, UBND tỉnh Thừa Thiên Huế và các cơ quan chức năng cho đến nay vẫn chưa có những cơ chế hay hoạt động nào để việc định hướng bảo tồn và phát huy các công trình trên mang tính khả thi.

4 Đặc trưng kiến trúc các công trình thời Pháp thuộc

4.1 Thông tin cơ bản

Hầu hết các công trình thời kỳ Pháp thuộc hiện nay đều được cải tạo, coi nói. Hiếm có công trình nào còn giữ được nguyên vẹn như từ thời điểm mới xây dựng. Trong 55 công trình được khảo sát, có 23 công trình không rõ năm xây dựng. Tuy nhiên, dựa vào hình thức kiến trúc, vật liệu xây dựng, kết cấu và tìm hiểu từ người dân địa phương có thể khẳng định những công trình này được xây dựng từ năm 1954 trở về trước. Một số công trình khác, chỉ có thể xác định niên đại xây dựng theo giai đoạn, ví dụ công trình số 23 và 49 (xây khoảng năm 192x),

công trình 30 (đầu thế kỷ XX [17]), công trình 35 và 37 (xây khoảng những năm 195x). Công trình xây dựng sớm nhất là trường Quốc Học (năm 1896). Tuy nhiên, phần lớn các công trình kiến trúc hiện tại được xây từ năm 1915. Khách sạn Saigon Morin xây năm 1901 với khối sảnh 2 tầng và 2 cánh 1 tầng nhưng sau này được nâng cấp thành 4 tầng như hiện tại. Công trình xây dựng khá lâu đời nhưng hình thức kiến trúc không thay đổi là dãy phòng học của trường Tiểu học Lê Lợi (năm 1902) và dãy phòng học, hội trường của trường PTTH Nguyễn Trường Tộ (năm 1903).

Các công trình được khảo sát có thể chia làm 5 loại hình: kiến trúc công cộng (nhà văn hóa, nhà thể thao, nhà ga, khách sạn, trường học), kiến trúc công sở, biệt thự/ nhà tư, kiến trúc tôn giáo (nhà thờ) và công trình kiến trúc khác (đài tưởng niệm chiến sĩ trận vong, cung An Định). Trong 5 loại hình này, biệt thự/ nhà tư chiếm tỷ lệ 40%, còn lại chủ yếu là công trình công sở (27,3%), công cộng (23,6%).

4.2 Phân loại và đặc điểm phong cách kiến trúc thời kỳ Pháp thuộc

Việc phân loại và nhận dạng phong cách kiến trúc của các công trình được khảo sát chủ yếu dựa vào quan sát khoa học, chụp ảnh bên ngoài. Vì vậy, một số công trình có thể nhận dạng phong cách kiến trúc chưa thật đầy đủ do thiếu điều kiện khảo sát bên trong về kết cấu, vật liệu và bố cục công năng. 55 công trình khảo sát có thể chia làm 6 phong cách kiến trúc: tân cổ điển, địa phương Pháp, Art Deco, kiến trúc kết hợp Âu - Á, kiến trúc tiền thuộc địa và kiến trúc phong cách khác (hình 2). Trong đó, một số công trình có sự ảnh hưởng nhiều phong cách kiến trúc khác nhau. Ví dụ trường Hai Bà Trưng mang phong cách kiến trúc tân cổ điển ở hàng rào, các thức cột cách điệu tại các khối phòng học và hội trường. Nhưng các con sơn, gạch cuốn trên hệ thống cửa sổ, lò sưởi lại chịu ảnh hưởng kiến trúc địa phương Pháp. Các lớp mái khối hội trường và hình thức cổng của trường Hai Bà Trưng lại chịu ảnh hưởng giao thoa kiến trúc Âu - Á. Nghiên cứu này chỉ đánh giá, phân loại dựa trên phong cách kiến trúc chính của các công trình khảo sát như thể hiện ở bảng 1.

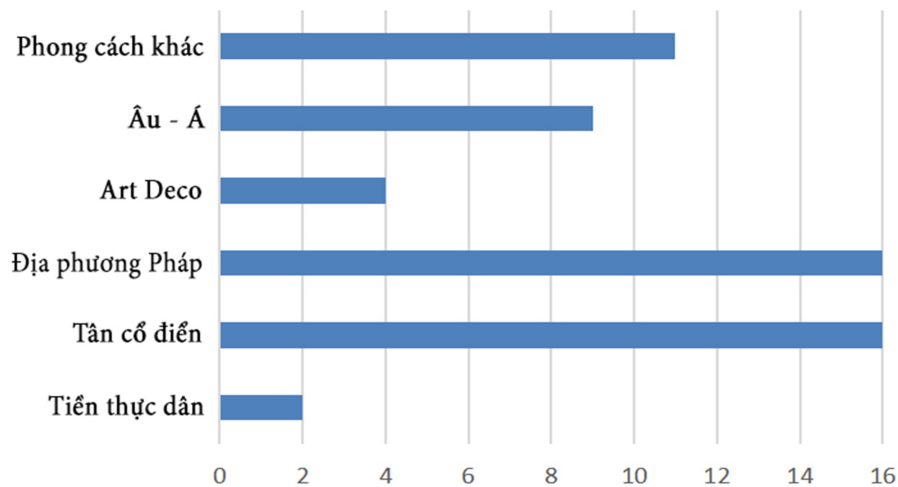
Bảng 1. Thống kê 55 công trình Pháp thuộc được khảo sát

STT	Công trình/Địa chỉ	Phong cách kiến trúc	STT	Công trình/Địa chỉ	Phong cách kiến trúc
1	Ga Huế/ 02 Bùi Thị Xuân	Tân cổ điển	2	Học viên Âm nhạc / 1 Lê Lợi	Tân cổ điển
3	Trụ sở Đại học Huế / 3 Lê Lợi	Tân cổ điển	4	KS Azeral / 5 Lê Lợi	Art Deco
5	Đài kỷ niệm chiến sĩ trận vong / Lê Lợi	Âu - Á	6	Trường Quốc Học / 12 Lê Lợi	Tân cổ điển/ Âu - Á
7	Trường Hai Bà Trưng / 14 Lê Lợi	Tân cổ điển / Địa phương Pháp / Âu - Á	8	Bệnh viện Trung ương Huế (Khoa giải phẫu bệnh) / 18 Lê Lợi	Tân cổ điển
9	Nhà hàng Festival / 11 Lê Lợi	Art Deco	10	Bảo tàng Văn hóa Huế / 23-25 Lê Lợi	Âu - Á
11	Bảo tàng Điềm Phùng Thị / 27 Lê Lợi	Tân cổ điển	12	KS Saigon Morin / 30 Lê Lợi	Tân cổ điển
13	Trụ sở Liên hiệp các hội VHNT / 26 Lê Lợi	Địa phương Pháp	14	Trung tâm Thông tin xúc tiến du lịch / 4 Hoàng Hoa Thám	Địa phương Pháp
15	Trường Lê Lợi / 01 Nguyễn Tri Phương	Tân cổ điển / Địa phương Pháp	16	Trường Nguyễn Trường Tộ / 3 Nguyễn Tri Phương	Tân cổ điển
17	Nhà thờ Phanxixô Xavie / 18 Nguyễn Tri Phương	Tân cổ điển (roman)	18	Trường Đại học Khoa học / 77 Nguyễn Huệ	Tiền thực dân
19	Tu viện Dòng chúa cứu thế / 142 Nguyễn Huệ	Tân cổ điển	20	Trung tâm Văn hóa thanh niên Huế / 87 Nguyễn Huệ	Tiền thực dân
21	Tổng giám mục Huế / 6 Nguyễn Trường Tộ	Tân cổ điển	22	Trung tâm Festival Huế / 01 Phan Bội Châu	Địa phương Pháp
23	Sở Giao thông / 10 Phan Bội Châu	Địa phương Pháp	24	Cafe La Gare / 16 Phan Chu Trinh	Địa phương

					Pháp
25	Ban quản lý dự án KOICA / 10 Lý Thường Kiệt	Âu - Á	26	Công ty Thành Đạt / 5 Lý Thường Kiệt	Địa phương Pháp
27	Hội Phụ nữ TP. Huế / 01 Hà Nội	Art Deco	28	Cung An Định / 179 Phan Đình Phùng	Âu - Á
29	Trụ sở Tc Sông Hương / 9 Phạm Hồng Thái	Âu - Á	30	Nhà lưu niệm đức Từ Cung / 147 Phan Đình Phùng	Tân cổ điển
31	Trường CĐ Công nghiệp / 70 Nguyễn Huệ	Địa phương Pháp	32	Công ty Xây lắp Bưu điện Huế / 51 Hai Bà Trưng	Địa phương Pháp
33	Trung tâm GD nghề nghiệp - GD thường xuyên / 182 Phan Chu Trinh	Âu - Á	34	Bệnh viện Trung ương (Khoa bệnh nhiệt đới) / 02 Ngô Quyền	Địa phương Pháp
35	Công an P. Phú Nhuận / 107 Nguyễn Huệ	Phong cách khác	36	Nhà tư / 1/43 Lý Thường Kiệt	Phong cách khác
37	Ban QLDA ĐTXD / 76 Hai Bà Trưng	Phong cách khác	38	Biệt thự / 3 Đống Đa	Art Deco
39	Trụ sở Công an tỉnh / 27 Trần Cao vân	Địa phương Pháp	40	Hội Cựu chiến binh tỉnh / 16 Hà Nội	Phong cách khác
41	Nhà tư 16/11 Hai Bà Trưng	Phong cách khác	42	Nhà tư / 80 Nguyễn Huệ	Phong cách khác
43	Xí nghiệp Xây lắp 4 Thừa Thiên Huế / 42 Phan Chu Trinh	Phong cách khác	44	Trung tâm Vận chuyển cấp cứu / 109 Phan Chu Trinh	Địa phương Pháp
45	Nhà ở Vãn Trai (Lạc Tịnh viên) / 65 Phan Đình Phùng	Tân cổ điển	46	Bảo tàng Lê Bá Đảng / 15 Lê Lợi	Tân cổ điển
47	Nhà tư 19/43 Lý Thường Kiệt	Phong cách khác	48	Trung tâm GD thường xuyên / 54 Ngô Quyền	Địa phương Pháp

49	Nhà tư / 02 Nguyễn Huệ	Địa phương Pháp	50	Nhà làm việc Ban T5 tỉnh ủy / 5 Đồng Đa	Phong cách khác
51	Công an P. Vĩnh Ninh / 01 Đồng Đa	Địa phương Pháp	52	Bệnh xá Tổng cục hậu cần kỹ thuật / 21 Phan Đình Phùng	Phong cách khác
53	Trung tâm Đào tạo từ xa / 27 Phan Đình Phùng	Âu - Á	54	Sở Nông nghiệp & PTNT / 7 Đồng Đa	Địa phương Pháp
55	Công ty CPTM Taxi Mai Linh / 177 Phan Đình Phùng	Phong cách khác			

[Nguồn: tác giả]

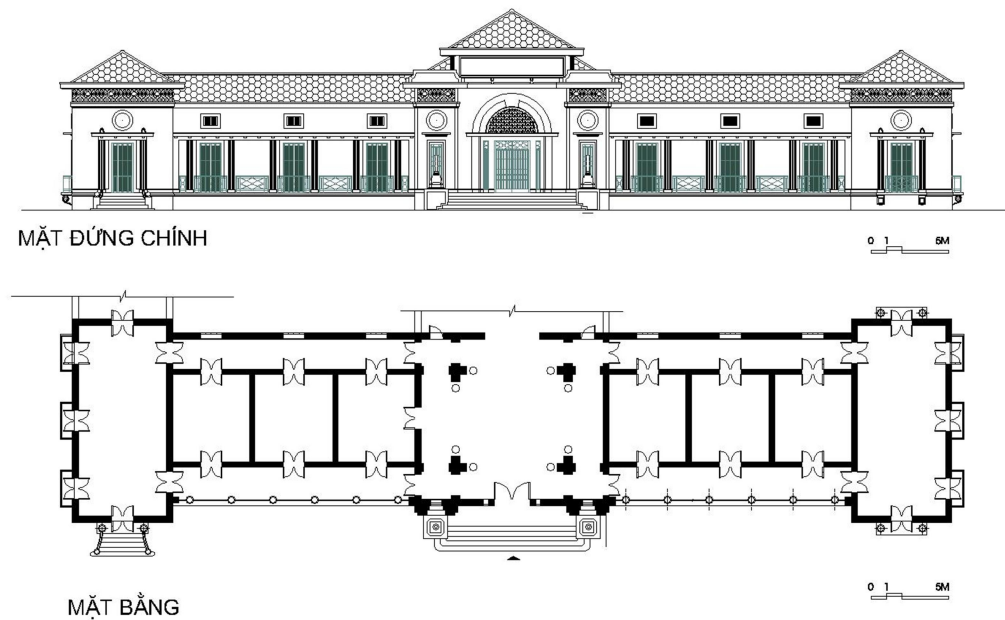
Hình 2: Phân loại phong cách kiến trúc các công trình khảo sát (Nguồn: tác giả)

4.2.1 Phong cách kiến trúc tân cổ điển

Các công trình mang phong cách tân cổ điển chiếm tỷ lệ cao nhất với 16 công trình (27,6%) tập trung chủ yếu ở loại hình công cộng và công sở. Hầu hết các công trình này có tính đối xứng nghiêm ngặt từ mặt bằng đến mặt đứng, hệ thống cửa 2 lớp trong kính ngoài chớp (Trụ sở Đại học Huế, Ga Huế, Nhà thờ Phanxico, Bảo tàng Lê Bá Đảng,...). Khối sảnh chính giữa thường được nhấn mạnh bằng cách nhô ra hoặc thụt vào hoặc có bước cột lớn hơn (Trường Đại học Khoa học, Tu viện Dòng chúa cứu thế của nhà thờ Đức mẹ hằng cứu giúp, Trụ sở Đại học Huế, Tổng giám mục Huế,...). Các trang trí cổ điển, thức cột được thể hiện ở các trụ cột, ban công, hệ thống cửa (Học viện Âm nhạc, Bảo tàng văn hóa Huế, Khách sạn Saigon Morin, Bảo tàng Điềm Phùng Thị,...). Các công trình Pháp thuộc ở Huế theo phong cách kiến trúc này có đặc điểm chung là hình thức được giản lược bớt chứ không cầu kỳ, phức tạp như

nguyên gốc. Những thức cột cổ điển, các gờ chi, họa tiết được đơn giản hóa hoặc trang trí vừa phải.

Một trong những công trình điển hình cho thể loại này là Trụ sở Đại học Huế (hình 3). Công trình nguyên là Viện Dân biểu Trung kỳ, được xây dựng năm 1927. Qua khảo sát, kiến trúc công trình gần như không thay đổi đáng kể trừ những lần cải tạo nhỏ như thay mái ngói, cầu phong, sơn lại tường, trần,... Công trình có hình khối đăng đối, đẹp và hài hòa. Mặt đứng 1 tầng, ảnh hưởng phong cách tân cổ điển duy lý. Các hàng cột phía trước có gờ lõm mô phỏng thức cột cổ điển nhưng đã cách điệu đơn giản. Chi tiết trang trí rõ ràng, mạnh mẽ. Khối sảnh chính nhô ra tạo điểm nhấn. Diềm mái bằng ngang với các trang trí theo hình kỷ hà.

Hình 3. Bản vẽ mặt đứng và mặt bằng Trụ sở Đại học Huế (Nguồn: tác giả)

4.2.2 Phong cách kiến trúc Art Deco

Công trình thời kỳ Pháp thuộc tại Huế chịu ảnh hưởng phong cách Art Deco tương đối ít (4 công trình: Nhà hàng Festival, Hội phụ nữ TP. Huế, Khách sạn Azeral và biệt thự số 3 Đồng Đa). Trong 3 công trình này, công trình Hội phụ nữ TP. Huế có chút ảnh hưởng nét Á đông với các mái dốc. Đặc điểm chung các công trình này là sự đơn giản, vuông vức ở mặt đứng với cửa kính (hình 4). Những chi tiết rườm rà, phức tạp của kiến trúc cổ điển gần như không xuất hiện tại các công trình này. Hình khối kiến trúc phân vị ngang dọc rõ ràng chủ yếu là những mảng tường phẳng, ít trang trí hoặc trang trí bởi các mảng phù điêu đắp nổi. Ở phần sảnh có khối cong tạo nên sự thanh thoát, nhẹ nhàng. Kết cấu sàn, mái của các công trình này thường là bê tông cốt thép.

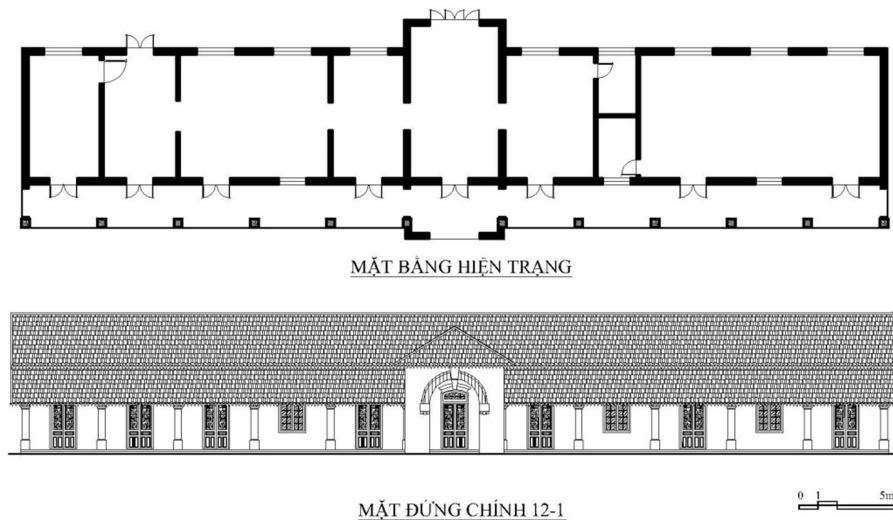

Hình 4. Các công trình Pháp thuộc ảnh hưởng phong cách Art Deco (Nguồn: tác giả)

4.2.3 Phong cách kiến trúc địa phương Pháp

Các công trình chịu ảnh hưởng kiến trúc địa phương Pháp tập trung chủ yếu ở các trường học (trường Cao đẳng Công nghiệp, trường Tiểu học Lê Lợi, trường Hai Bà Trưng,...) và biệt thự (Liên hiệp các Hội Văn học Nghệ thuật, Trung tâm Thông tin xúc tiến du lịch, cafe La Gare, Văn phòng đại diện KOICA,...). Ngoài ra, một số ít công trình công sở cũng chịu ảnh hưởng phong cách này như Sở giao thông vận tải tỉnh, Trụ sở Công an tỉnh,... Đặc điểm chung của các công trình này đó là mái dốc, hệ con sơn gỗ hình tam giác có đuôi khá dài. Phần tường dưới mái và trên cửa thường trang trí bởi gạch vòm cuốn hoặc sơn sần có màu khá nổi bật.

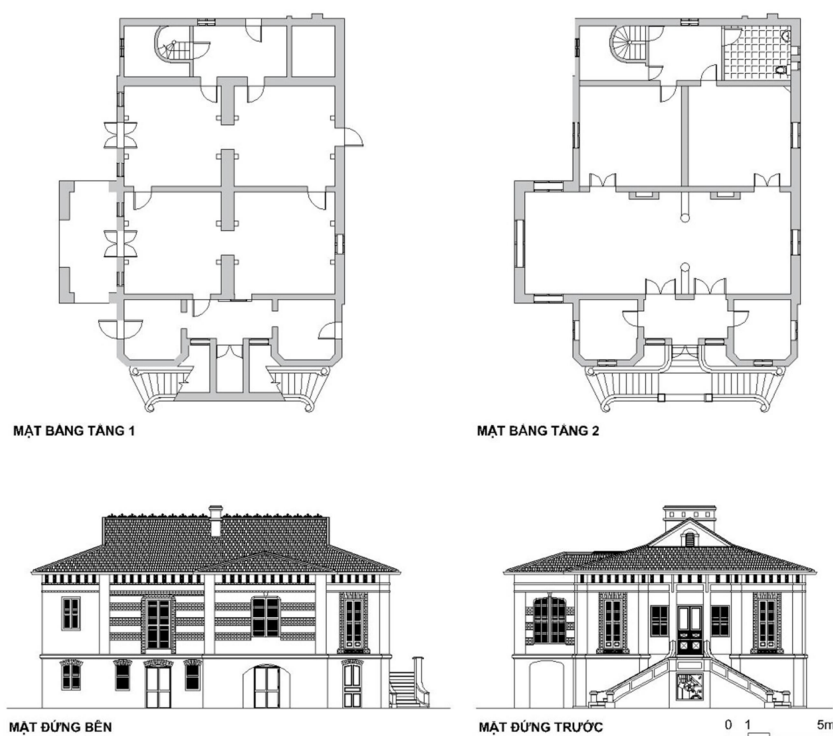
Trường Cao đẳng Công nghiệp Huế (Trường Kỹ nghệ thực hành trước đây) được xem là ví dụ điển hình cho các trường học mang phong cách địa phương Pháp. Những công trình trong trường được xây dựng vào thời kỳ Pháp thuộc có dãy nhà B (hình 5), nhà E1, E2 và xưởng thực hành. Xưởng thực hành có kiểu kiến trúc công nghiệp, nhà E1 và E2 nguyên là nhà ở (nhà hiệu trưởng và ký túc xá) và dãy nhà B trước đây là hiệu bộ và là nơi làm việc của phòng ban trong nhà trường.

Hình 5: Bản vẽ mặt đứng và mặt bằng dãy nhà B, trường Cao đẳng công nghiệp (Nguồn: tác giả)

Dãy nhà B cơ bản có những lần cải tạo nhỏ nhưng vẫn giữ nguyên kết cấu và hình khối kiến trúc như trước đây. Kết cấu nhà 1 tầng, tường gạch chịu lực kết hợp vì kèo gỗ, trần gỗ. Mặt bằng và mặt đứng đẳng đôi. Các bước cột có khẩu độ 4m nhưng riêng khối sảnh chính có khẩu độ bước cột lớn hơn (5m) tạo điểm nhấn cho công trình. Khối sảnh chính này xây gạch vòm cuốn với trang trí màu đỏ gạch. Hệ thống cửa 2 lớp trong kính ngoài chớp cùng với dây hành lang rộng 2,3m tạo hiệu quả che nắng và thông gió tự nhiên. Điểm đặc biệt ở công trình này là mái có 2 lớp cao thấp tạo cảm giác hài hòa gần gũi với kiến trúc bản địa thường thấy ở Huế.

Các công trình biệt thự mang phong cách địa phương Pháp có hình thức kiến trúc khá đa dạng. Thông thường, những nhà 1 tầng có phần sảnh nhô ra tạo điểm nhấn (Trung tâm Thông tin xúc tiến du lịch, Văn phòng đại diện KOICA, Công ty Thành Đạt) hoặc hệ tường tạo vòm cuốn có mái (Trung tâm Vận chuyển cấp cứu, Công an phường Vĩnh Ninh, Công ty Xây lắp Bưu điện Huế). Các góc tường thường có gờ phân vị ngang, trên mái có ống khói lò sưởi. Công trình trụ sở Liên hiệp các Hội Văn học Nghệ thuật khá đặc biệt khi có 2 tầng (hình 6). Tầng 1 thực tế có công năng nguyên thủy là kho và hầm rượu. Tầng 2 là phòng ngủ, sinh hoạt chung. Mặt đứng đối xứng nhưng bên hông có khối lồi ra tạo tính phi đối xứng. Hình thức kiến trúc theo nguyên tắc ổn định cân bằng với khối đế đặc. Khối mặt đứng phía trên có những trang trí gờ lõm theo phân vị ngang với các hàng gạch nung. Sảnh công trình được nhấn mạnh với cách bố trí 2 lối lên 2 bên. Kết cấu tường gạch chịu lực với sàn bê tông cốt tre. Hệ thống cửa 2 lớp trong kính ngoài chớp. Hệ mái có ống khói lò sưởi nhô lên cao khá hài hòa. Những đặc điểm này mang ảnh hưởng phong cách kiến trúc ở miền nam nước Pháp. Tuy nhiên, công trình này có ảnh hưởng kiến trúc truyền thống Huế với mái được chia nhỏ nhiều mặt.

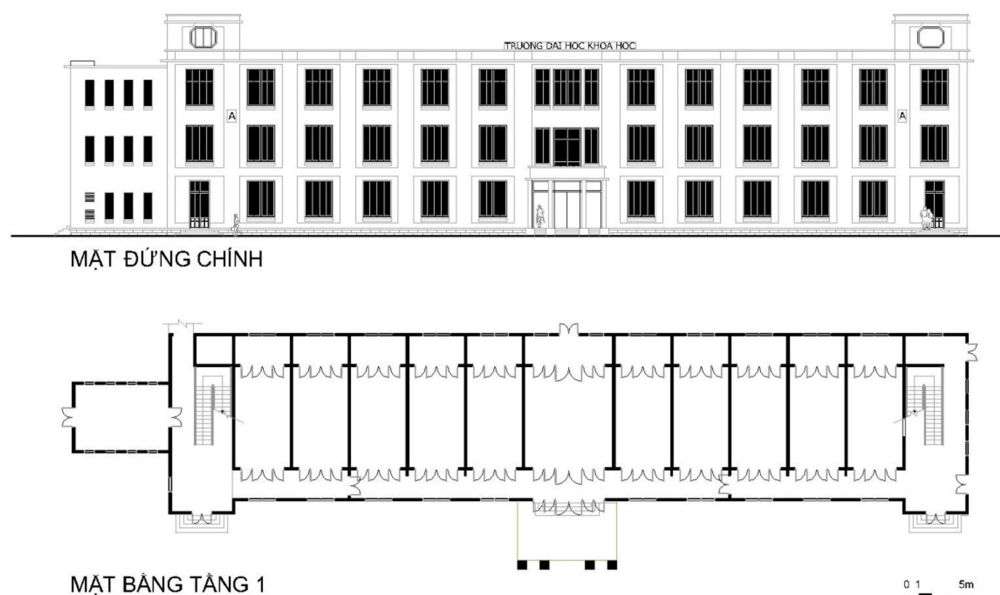

Hình 6. Bản vẽ mặt đứng và mặt bằng Liên hiệp các hội văn học nghệ thuật (Nguồn: tác giả)

4.2.4 Phong cách kiến trúc tiền thuộc địa

Trung tâm Văn hóa thanh niên và Trường Đại học Khoa học là 2 công trình mang phong cách này. Thực tế thì công trình Trung tâm Văn hóa thanh niên có kiến trúc mang tính chất của công trình thi đấu thể thao trong nhà. Vì vậy, hình thức công trình này gần như không có giá trị thẩm mỹ và coi trọng về công năng duy lý.

Trường Đại học Khoa học nguyên là trường Thiên Hữu, được thành lập năm 1933. Hình thức khối chính trường (dãy nhà A) có kiến trúc đơn giản với các hệ cột vuông vắn đơn giản (hình 7). Mặt bằng dãy nhà có dạng hình chữ nhật với hành lang rộng trước sau. Công trình có tỷ lệ khá hài hòa, cân đối, hình khối đẹp. Các phân vị ngang và thẳng đứng rõ ràng. Riêng khối sảnh chính được nhô ra với 4 cột vuông tạo điểm nhấn. Công trình có kết cấu tường chịu lực, sàn bê tông. Hệ cửa gỗ 2 lớp trong kính ngoài chớp rất phù hợp với khí hậu nhiệt đới ẩm.

Hình 7: Bản vẽ mặt đứng và mặt bằng Trường Đại học Khoa học (Nguồn: tác giả)

4.2.5 Phong cách kiến trúc Âu - Á

Chín công trình khảo sát chịu ảnh hưởng phong cách kiến trúc Âu - Á thường có đặc điểm kết cấu, mặt bằng, công năng mang phong cách phương Tây nhưng hình khối bên ngoài hoặc những trang trí hoa văn ở mặt đứng, ban công theo phong cách Á Đông (cổng trường Quốc Học, cổng trường Hai Bà Trưng, Đài tưởng niệm chiến sĩ trận vong,...) (hình 8). Một số công trình khác có hệ thống mái nhiều lớp, con sơn kiểu đầu đao theo kiến trúc truyền thống Việt (chủ yếu các công trình nhà tư, Trung tâm Đào tạo từ xa) hoặc chịu ảnh hưởng kiến trúc cung đình (Cung An Định). Ngoài ra, những công trình thuộc phong cách này có thể được xây phù hợp với khí hậu nhiệt đới ẩm với tường dày, hệ cửa 2 lớp trong kính ngoài chớp, bậc cửa và ô văng có độ dốc, có gờ móc nước,... Những chi tiết này đem lại tiện nghi nhiệt cho người sử dụng khi che bức xạ mặt trời, đón gió tự nhiên và chống ẩm.

Hình 8: Một số công trình Pháp thuộc ảnh hưởng phong cách Âu - Á (Nguồn: tác giả)

4.2.6 Phong cách kiến trúc khác

Các công trình thuộc phong cách này chiếm tỷ lệ khá lớn với 11 công trình (19%) và tập trung ở biệt thự, nhà tư. Các công trình này không theo phong cách kiến trúc nào và chủ yếu xây dựng vào khoảng những năm 195x. Vì vậy, hình thức kiến trúc đơn giản, mái ta, con sơn bê tông đua ra đỡ mái, ban công với những lan can bê tông phân vị ngang,... (hình 9). Các công trình 1 tầng thường có kết cấu tường gạch chịu lực, tuy nhiên vẫn xuất hiện cột bê tông ở hiên (nhà số 80 Nguyễn Huệ). Tường khá dày, vuông vắn và ít có trang trí. Ở khoảng không gian áp mái thường có những ô cửa nhỏ hoặc hoa gió để tạo thông gió. Các công trình cao 2-3 tầng cơ bản có kết cấu tường gạch dày, sàn bê tông cốt thép hoặc cốt tre. Mặt đứng vuông vắn, không có gờ phào. Trên các cửa thường có ô văng bê tông, con sơn đỡ mái là những thanh bê tông sơn trắng. Ban công có lan can bê tông theo phân vị ngang. Những kiểu lan can, ban công này khá phổ biến đối với kiến trúc Huế giai đoạn 1954 -1975. Tuy nhiên, hình thức này cũng đã xuất hiện trước đây như ở dãy nhà dịch tễ bệnh viện Trung ương Huế. Có thể nói các công trình mang phong cách này ít có giá trị về mặt thẩm mỹ.

Hình 9: Một số công trình Pháp thuộc ảnh hưởng kiến trúc phong cách khác (Nguồn: tác giả)

5 Kết luận

Qua khảo sát thực địa, 55 công trình thời kỳ Pháp thuộc tại Huế có thể chia là 5 loại hình công năng: công cộng, công sở, biệt thự/ nhà tư, công trình tôn giáo, và công trình khác. Trong 5 loại hình này, biệt thự/ nhà tư chiếm tỷ lệ 40%, còn lại chủ yếu là công trình công sở (27,3%), công cộng (23,6%). Kiến trúc các công trình này được chia làm 6 phong cách: tân cổ điển, Art Deco, địa phương Pháp, tiền thuộc địa, Âu - Á, và phong cách khác. Trong đó, công trình chịu ảnh hưởng kiến trúc tân cổ điển và địa phương Pháp chiếm số lượng lớn nhất với 16 công trình tương ứng với mỗi loại và chỉ có 2 công trình chịu ảnh hưởng phong cách tiền thuộc địa. Những nét kiến trúc đặc trưng của 6 phong cách trên được khái lược như ở Bảng 2.

Bảng 2: Đặc trưng cơ bản 6 phong cách kiến trúc của các công trình thời Pháp thuộc

STT	Phong cách kiến trúc	Đặc điểm nhận dạng
1	Tân cổ điển	Công trình thường có tính đối xứng, hệ thống cửa 2 lớp trong kính ngoài chớp. Khối sảnh chính giữa thường được nhấn mạnh bằng cách nhô ra hoặc thụt vào hoặc có bước cột lớn hơn. Các trang trí cổ điển, thức cột được thể hiện ở các trụ cột, ban công, hệ thống cửa. So với kiến trúc cổ điển nguyên gốc thì các công trình ở Huế thuộc phong cách này có đặc điểm chung là hình thức được giản lược bớt chứ không cầu kỳ, phức tạp. Những thức cột cổ điển, các gờ chỉ, họa tiết được đơn giản hóa hoặc trang trí vừa phải.
2	Art Deco	Công trình thuộc phong cách này có hình khối đơn giản, phân vị ngang dọc rõ ràng. Các mảng tường phẳng, ít có trang trí, có thể được đắp phù điêu. Sảnh thường có khối cong mềm tạo điểm nhấn cho công trình. Kết cấu sàn, mái của các công trình này thường là bê tông cốt thép.
3	Địa phương Pháp	Ở Huế, các công trình mang phong cách này chủ yếu là trường học và biệt thự. Mái thường dốc, có con sơn hình tam giác có đuôi dài. Mảng tường dưới mái và trên hệ thống cửa thường có trang trí gạch cuốn, sơn sần có màu nổi bật.
4	Tiền thuộc địa	Hình thức công trình mang phong cách này thường đơn giản, ít chú ý đến thẩm mỹ mà thường chú trọng đến công năng mang tính duy lý.
5	Âu - Á	Kết cấu, công năng của những công trình phong cách này chịu ảnh hưởng kiến trúc phương Tây. Tuy nhiên, hệ mái, trang trí mặt đứng hoặc hình thức chịu ảnh hưởng nét Á Đông như nhiều lớp mái, con sơn có dạng đầu đao cách điệu, họa văn họa tiết cổ điển truyền thống hoặc cung đình.
6	Phong cách khác	Các công trình phong cách này thường thấy ở các biệt thự, nhà tư. Hình thức kiến trúc đơn giản, mái dốc, con sơn bê tông đỡ mái, ban công có lan can bê tông phân vị ngang, cửa có ô văng. Hình thức công trình khá phổ biến giai đoạn 1954 - 1975 và ít có giá trị thẩm mỹ.

[Nguồn: tác giả]

Kết quả trên cơ bản dựa vào khảo sát bước đầu bằng các phương pháp quan sát, chụp ảnh khoa học và đo vẽ một số công trình điển hình. Tuy nhiên, đây sẽ là cơ sở cho các bước nghiên cứu tiếp theo trong việc xác định giá trị quý kiến trúc Pháp thuộc tại Huế và định hướng giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị của chúng trong tương lai.

Kết quả nghiên cứu này là sản phẩm thuộc đề tài KHCN cấp Đại học Huế
“Nghiên cứu và số hóa di sản kiến trúc Pháp tại thành phố Huế”, Mã số: DHH2020-01-177.
Nhóm tác giả xin cảm ơn sự tài trợ này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Phan Thuận An (2008), Kiến trúc thời Pháp thuộc, *Huế xưa và nay: Di tích - Thắng cảnh*. Tr. 249-284. NXB Văn hóa Thông tin.
2. Trần Quốc Bảo (2018), Xây dựng hệ thống tiêu chí đánh giá di sản kiến trúc Pháp thuộc ở Hà Nội, *Tạp chí Kiến trúc*. <https://www.tapchikientruc.com.vn/chuyen-muc/gia-tri-biet-thu-kien-truc-tai-phap.html> (Truy cập ngày 13/3/2021).
3. Trần Quốc Bảo, Nguyễn Văn Đình (đồng chủ biên), Nguyễn Thanh Mai, Hồ Nam (2012), *Kiến trúc và quy hoạch Hà Nội thời Pháp thuộc*, NXB Xây Dựng, Hà Nội.
4. Lê Đình Hào (1988), *Bước đầu tìm hiểu lịch sử trường Kỹ nghệ thực hành Huế trong thời thuộc Pháp*, Luận văn tốt nghiệp, Khoa Lịch sử, Trường Đại học Tổng hợp Huế.
5. Doãn Minh Khôi (2020), Phương pháp đánh giá di sản biệt thự tại Hà Nội, *Tạp chí Kiến trúc*, số 5, Tr. 28-33.
6. Hoàng Đạo Kính (2003), Thử nhìn nhận và đánh giá chung quỹ kiến trúc đô thị của Huế, *Hội nghị chuyên gia “Đánh giá quỹ kiến trúc đô thị Huế”*. Kỳ yếu lưu hành nội bộ, UBND Thành phố Huế. Tr. 119.
7. Trần Phương Lan (2003), *Ga Huế trong thời kỳ đổi mới 1986-2002*, Luận văn tốt nghiệp cử nhân chuyên ngành lịch sử Việt Nam. Khoa Lịch sử, trường Đại học Khoa học Huế.
8. Dư Tôn Hoàng Long (2020), *Sự hòa nhập của kiến trúc thuộc địa Pháp với các thuộc tính đô thị Huế*, Luận án tiến sĩ chuyên ngành kiến trúc, MS: 62.58.01.02. Trường Đại học Kiến trúc Hà Nội.
9. Hà Xuân Liêm (2002), Một công trình tiểu kiến trúc bên bờ sông Hương, *Tạp chí Huế Xưa & Nay*, số 48, tr. 60-86.
10. Lương Lan Phương (2018), *Kiến trúc thuộc địa Pháp tại Huế*, Luận văn thạc sĩ kiến trúc, Mã số: 8580101. Khoa Kiến trúc, Trường Đại học Bách Khoa, Đại học Đà Nẵng.
11. Lê Văn Sách, Nguyễn Quang Trung Tiến (1998), Phát thảo diện mạo đô thị Huế nửa đầu thế kỷ XX, *Tạp chí Thông tin khoa học và Công nghệ*, số 4 (22), 1998. Tr. 118-125.
12. Lê Minh Sơn (2019), Kiến trúc thuộc địa Pháp tại Huế, *Tạp chí Xây Dựng*, tr. 168-173.

13. Nguyễn Quốc Thông, Tôn Đại, Nguyễn Quang Minh, Đỗ Thu Vân (2020), *Lịch sử kiến trúc Việt Nam*, Hội Kiến trúc sư Việt Nam, NXB Thanh Niên, tr. 258-317.
14. Nguyễn Thế Truyền (2003), Những khả năng phát huy, cải tạo và phát triển quỹ kiến trúc Huế trên phạm vi lãnh thổ, *Hội nghị chuyên gia “Đánh giá quỹ kiến trúc đô thị Huế”*. Kỷ yếu lưu hành nội bộ. UBND Thành phố Huế. Tr. 96.
15. Nguyễn Thị Hồng Tú (2019), *Lịch sử hình thành và phát triển của khu phố tây tại bờ nam sông Hương (Huế) trước năm 1945*, Khóa luận tốt nghiệp cử nhân khoa học lịch sử chuyên ngành lịch sử. Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế
16. Nguyễn Ngọc Tùng, Nguyễn Thị Minh Xuân, Lê Ngọc Vân Anh (2017), Đặc điểm kiến trúc Pháp tại Huế, *Tạp chí Huế xưa & nay*, Số 142 (7-8/2017), tr. 53-57. ISSN: 1859-2163.
17. Thanh Tùng (2006), *Ngôi nhà lưu niệm của Hoàng thái hậu Từ Cung*, Trang thông tin <https://tienphong.vn/ngoi-nha-luu-niem-cua-hoang-thai-hau-tu-cung-post70075.tpo> (Truy cập ngày 3/6/2021).
18. Trương Đắc Tứ (2009), *Kiến trúc Pháp ở cố đô Huế: thực trạng và giải pháp phát triển du lịch bên vũng*. Khóa luận tốt nghiệp khoa Lịch sử, Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế.
19. UBND tỉnh Thừa Thiên Huế, (2018), *Quyết định số 1152 /QĐ-UBND ngày 27/12/2019 về việc Công bố 27 công trình kiến trúc Pháp tiêu biểu trên địa bàn thành phố Huế*.
20. Nguyễn Đắc Xuân (2006), Ga Huế - 100 năm gắn bó với lịch sử, văn hóa Huế, *Tạp chí Huế xưa & nay*, số 76, tr. 64-69.